

Şuubiye Hareketi ve Uydurma Hadislerle Münasebeti

Doç.Dr. Sadık Cihan

Şuubiye hareketini izâh etmeden önce, uydurma hadislerle ilgili mühim bir noktaya temas etmekte fayda vardır. Uydurma hadisler genel olarak "Mevzu'ât" isimli eserlerde toplanmış, uydurma oluşları senet ve metin bakımından incelenerek hüküm verilmiştir. Zaman zaman mevzu hadis üyduran gruplara temas edilmişse de, bütünüyle hangi şartlar altında hadislerin ortaya konulduğu hususuna işâret edilmemiştir. Daha sonraki devirlerde uydurma hadislerin dini, siyasi, sosyal ve psikolojik tahlilleri pek yapılmamıştır. Halbuki tahlili yapılacak çalışmalar birçok sosyal, siyasi vs. olayların aydınlatılmasına yardımcı olacaktır. Aynı zamanda meydana gelen hadiselerin Hz. Peygambere isnat edilen hadislerle nasıl meşrulaştırılmak istendiği görülecektir.

İşte biz bu faktörlerden birkaçının meydana getirdiği şuubiye hareketinin han-

Şuubiyenin Doğuşuna Genel Bir Bakış

Şuubiye denilince, arapların fethettikleri yerlerde hukuki, siyasi tehakküm ve üstünlüklerine karşı çıkan bir akım ve mensubarını ifâde eder. (1) Veyahut şuubiye arap gururuna, muarız olan, arap olmayanları arapların üstünde mülâhaza eden ve umumiyetle arapları hor görüp küçümseyen fırkadır. Bu fırkaya taraf olana da şuubi denirdi. (2) Arapları küçültmeye matuf her hareketide buna dahil edebiliriz. (3)

Tariftten sonra bu akımı ortaya çıkaran sebeplere kısaca göz atmak faydalı olacaktır.

Kur'anı Kerim'in, renk, dil, kavim vs. gibi hususlara kıymet vermediğini, insanları takva ismi altında toplanan manevi vasıflarla değerlendirdiğini biliyoruz.

1- Barthold, w, İslâm Medeniyeti Tarihi (İlâve ve şerheden: M. Fuat Köprülü) Ankara, 1963, s. 99

2- İslâm Ansiklopedisi, 1970, xı, 585.

3- M. Said Hatiboğlu, Hilâfetin Kureyşliliği, A.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, cilt xxııı, Ankara, 1978, s. 208.

Nitekim ayette "... Biliniz ki Allah katında en iyiniz takvası en ziyade olanınızdır" (4) buyurulmuştur.

Aynı şekilde Hz. Peygamber de İslâm toplumunda ve devlet hayatında manevi değerlere kıymet vermiştir. Bunu en güzel şekilde vedâ hacı hutbesinde belirtmiştir: "Ey insanlar! Allah sizden cahiliye gururunu, babanızla övünmeyi kaldırdı. Arabın aceme (arap olmayana) bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takva ile dir. Hepiniz ademsiniz Adem' de topraktır. (5)

İslâm dini "Mü'minler kardeşir" (6) ayetiyle de bütün müntesiblerini manevi çatı altında birleştirmek istemiş, dil ve neseb birliği esasına dayalı cemiyet sistemini yıkarak, yerine inanç birliğine dayalı bir toplum meydana getirmiştir. Fakat bu demek değildir ki Kur'anı Kerim ırkların varlığını kabul etmemiştir. Aksine ırk farklılığını bir hikmete dayandırarak millet ve kabilelerin "teârüfüdür" şeklinde beyan etmiştir. (7) Nitekim ayette "Ey insanlar! biz sizi bir erkek ve bir kadından yarattık. Sizi şubelere, kabilelere ayırdık ki birbirinizle tanışasınız diye." (8) buyurulmuştur.

Ne yazık ki bu gerçek anlayış devamlı olabilmiş değildir. Çok geçmeden çeşitli sebeplerin tesiriyle İslâm öncesi cahiliyet zihniyeti yer yer kendisini hissettirmeye başlamıştır. Hz. Peygamberin vefâtıyla hilâfeti ele geçiren kureys kabilesi, Hz. Osman'ın devri boyunca zahiren bir bütünlük arzemişse de, onun şehâdetiyle birlikte parçalandı ve Emevi-Haşimi mücâdelesine dönüştü. Bu sırada kureysin karşısına önce kureysli olmayan araplar çıktı. Savaşlar sonucu yabancı müslümanların İslâm devletine katılmasıyla, bu defa mücâdele arap-mevâli çatışmasına dönüştü. Yani arap ve arap olmayan müslümanlar arasında mücâdele başladı.

İşte sözü geçen mevâliye, arap unsurun siyasi ve hukuki tehakkümü Emeviler devrinde son haddine vardı. Arap olmayan müslümanlar-İslâmın dini ve sosyal eşitlik prensibine rağmen-asla araplarla müsavi sayılmıyorlar, onların kölesi kabul ediliyorlardı. (9) Arap olmayan anadan doğan bir prens tahta geçemiyor. Bir Türk veya İranlı'nın arkasında bir arap namaz kılmıyordu.

Emeviler araplık yönünden son derece taassub içine girdiklerinden mevâliye kötü ve hakaret dolu nazarla baktılar. (10)

4- Sure, 49 (Hucurat), A. 13.

5- Kürd Ali Muhammed, el-İslâm ve'l-Hadâratu'l-Arabiyye, Kahire, 1968, I, 35.

6- Sure, 49 (Hucurat), A.10

7- Hilâfetten Kureysliliği, s. 125-126.

8- Sure. 49 (Hucurat), A. 13.

9- İslâm Medeniyeti Tarihi, s. 99.

10- De Lacy O'leary, İslâm Düşüncesi ve Tarihteki Yeri (Çevirenler: Hüseyin Yurdaydın-Yaşar Kutluay), İlahiyat Fak. Yayınları, Ankara, 1971, s.48.

Emeviler hilâfetleri müddetince bu hareketin bayrağını taşıdıklarından dolayı, maveiler toplanarak Abdülmelik b. Mervân (65/685-86/705) zamanında ayaklandılar. Halife onların hareketlerini bastırmak için Haccac b. Yusuf Sekafiyi gönderdi.

Ömer b. Abdülaziz (90/717-101/720) hilâfete geçtiği zaman valilerine ,müslüman olan ister arap olsun ister olmaşın, cizye konulmasını emretti ve daha bir çok emirlerle müslümanlar arasında eşitlik temin etmeye çalıştı. Fakat vefâtından sonra durum değişti. Emeviler arapla meveli arasındaki muamelelerde ayırım yapmaya tekrar başladılar. Ayırımların devam etmesi mevâilerin kızgınlıklarını daha da tahrik ettiği için devleti yıkmak hususunda fırsat gözlemeye başladılar. Ele geçen fırsatları zaman zaman değerlendirerek Yezid b. Muhalleb'le beraber ayaklandıkları gibi, Abdurrahman b. Eşâs fitnesine iştirak ettiler. Muhtar Sekafî ve daha sonra da haricilerle birleştiler. (11)

Emeviler zamanında başlayan ve hatta onların yıkılmasında rol oynayan bu hareket Abbasiler devrinden itibaren türlü sebeplerle yavaş yavaş güçlendi. Hatta 136-159/753-775 arasında hüküm süren halife Mansur zamanından itibaren iranlılar üstünlük iddialarına başladılar ve şuubiye adı verilen arap alayhtarı bir fırka kurdular. Bu fırka mensupları arap olmayan müslümanların araplara eşit olduğuna değil, bilakis arapların iranlılar, suriyelilerle mukayese edildiği zaman her bakımdan geri ve ilkel bir ırk olduğuna kani bulunuyorlardı. Bu hareket Memun (198-218/813-833) devrinde büyük bir sosyo-politik akım niteliğini kazanarak siyasi hayatta etkisini gösterdi. (12)

Abbasiler devrinde bu hareketin kuvvetlenişi Abbasilerin müsâmahakar bir siyaset takib etmeleri ve kendilerine iktidar yolu hazırlayan iranlılara medyun olmalarındandır.

Bu serbest hava içinde arap olmayan unsurlar araplara karşı kendi ananelerini, tarihlerini ve dillerini açıkça müdâfaa etmeye başladılar. Münakaşalar her iki tarafın birbirlerini tahkir ve tezyif etmelerine sebep oldu.

Netice olarak, şuubiye hareketi arap tehaküküne karşı diğer müslüman topluluklarda hasıl olan kavmiyetçilik şuurunun uyanmasıdır. Bu hareketi yalnız siyasi ve dini saymak teşhiste hata olur. Çünkü arap olmayan müslüman toplumlarda kavmiyetçilik şuurunun uyanması, onlarda dini ahlâki ve siyasi ananelerinin yeniden canlanmasına sebebiyet vermiştir. Bundan dolayı şuubiye ismini bütün birbirinden farklı cereyanların meydana çıkmasını hazırlayan sosyo-psikolojik reaksiyonada yer vermek gerekir.

11- Hasan b. İbrahim Hasan, Tarihu'l-İslâm, 1964, I, 342, 529.

12- İslâm Medeniyeti Tarihi, s. 99; İslâm Düşüncesi ve Tarihteki Yeri, s. 69-70.

Karşılıklı Üstünlük İddiaları

İşte kısaca çıkışından bahsettiğimiz şuubiye hareketi ilk önce unsurların karşılıklı olarak övünmelerine veya birbirlerini yermelerine neden olmuştur. Bu sebepten şuubiyenin ortaya koyduğu hadislerle geçmeden önce, unsurların kendilerini öven hususlarla ilgili olarak misâller vermek konunun daha da iyi aydınlanmasına yardımcı olacaktır. Mevâliler: "Biz halka en çok benzeyen, onların tabiatlarına en yakın olan, onlar tarafından en çok itimat edilen, konuşulması en çok arzu edilen kimseleriz. Kendisinde bu hususiyetler ve meziyetler olandan daha fazla tercihe ve mevki üstünlüğüne kim lâyıktır" demiştir. (13) Araplar da şöyle 'övünmüşlerdir: "Yakınlık ve köklü ilişkiler, sıkı kan bağları ile, eskilikle, babalara ve aşirete itaatla, faydalı şükürle, baki olan medihle, dünya durdukça duran, inşad edilen şiirle, nesir halindeki ifadelerle, nesilden nesile nakledilen sözlerle, devletin kaynağı olmakla, devletin davasını müdafaa etmekle, babalardan verâset yoluyla kalan şerefli şeylerin kaydı ile elde edilir. Bunlar ise araplardan başka milletlerin âdeti değildir... Biz neseblerini en çok ezberleyen, birbirlerinin hukukuna en çok riâyet eden kimseleriz" (14). Horasanlılar da: "Biz emanet ve iffet sahibi kimseleriz, ince ruhlulukla kanaatı, hizmette sabrı, uzak hudutlarda askerlik yapmaya tahammülü kendimizde toplamışızdır. Biz öne geçirilmeye şerefli mevkiye en lâyık kimseleriz" (15), diye ifade etmişlerdir.

Üstünlük İddialarının Temellendirme Teşebbüsleri:

Karşılıklı övgülerin bir değer taşımayacağı gerçektir. Bunusağlam bir mesnete dayandırmak lâzımdır. Bu ne olabilir? Tabiatıyla Kur'anı Kerim olamazdı, yani herhangi bir ayeti kendi yönlerinde açıkça te'vil etmeleri mümkün değildi. En çıkar yol Hz. Peygamberi istismar etmekte görmüşlerdi. Böylece kendi hedefleri doğrultusunda ve muhtelif konularda hadis uydurma yoluna gidildiği görülmektedir. Biz, şuubiye ile ilgili ve konulara göre, tesbit edebildiğimiz mevzu hadisleri aşağıdaki başlıklar altında toplamaya çalışacağız:

a) Lisanların Övülmesi ve Kötülenmesi

İki grup-İranlılar ve Araplar-arasında karşılıklı mücâdelenin cereyanettiği sahalardan biri lisanlarının övülmesi veya kötülenmesi olmuştur. Şöyle ki: İranlı kendi dilinin üstün olduğunu ispat etmek için, Allahın kızgın olduğu zaman vahyi arapça, razı ve memnun olduğu zaman farsça indirdiğini belirtecek ve şu anlamda bir hadis uydurulacaktır:

13- Ebu Osman Amr b. Bahr el-Câhiz, Menâkıbu Cundi'l-hilâfa ve Fezâilu'l-Etrâk (Çeviren: Ramazan Şeşen-Hilâfet Ordusunun Menkeleri ve Türklerin Faziletleri) Türk Kültürünü Araştırma Enst. Yayınları, 33, Ankara, 1967, s. 33.

14- Aynı eser, s. 49-50.

15- Aynı eser, s. 49.

—Muhakkak Allah azze ve celle kızdığı zaman vahyi arapça indirdi, razı olduğu vakit farsça indirdi” (16).

Karşı taraf bunun aksini iddia edecek ve şöyle diyecektir:

“Rab kızdığı zaman vahyi farsça indirdi. razı olduğu vakit arapça indirdi.” (17)

Arapça her yerde konuşulan lisan olacaktır: “Cennet, gökyüzü ve yeryüzü ehlinin lisanı arapçadır” (18). Cennet ehlinin lisanı arapça olurda farsça niçin olmasın? Şöyle denilmiştir: “Cennet ehlinin lisanı arapça ve inci gibi olan farsça dır” (19). Arşın etrafındakilerin lisanı da farsça olacaktır: “Arşın etrafındaki melekler farsça konuşurlar” (20).

Buna mukabil farsçanın iyi bir lisan olmadığı, insanda noksanlıklar meydana getirdiği karşı grup tarafından sövmeye varan ifâdelerle beyan edilerek zımnen hem arapçanın ütünüğü beyan edilecek ve hem de konuşanlar psikolojik baskı altına alınacaktır. Ve şöyle denecektir: “Bir kimse farsça konuşursa adiliği (rezilliği, alçaklığı) artar ve cesareti, erkekliği azalır” (21) başka bir rivâyette de “Bir kimse farsça konuşursa sevgisinde artma olur, erkekliğinde, erkeklik karakterinde azalma olur” denilmektedir. (22) Farsça kötülenmeye devam edilerek, onu konuşanın nifak meydana getireceği ifâde edilecektir: “Sizden en iyi olanı arapça konuşandır. Farsça konuşmayın, çünkü o nifaka sebebiyet verir” (23).

Burada şu noktaya temas etmekte fayda vardır ki bazı meşhur alimlerin eserlerinde bile bu tip hadislerle rastlamaktayız. İlginç olması bakımından İrakî (ö. 806/1403) ile ilgili hususu nakletmek istiyorum. İrakî “Kitâbü'l-Kurb fi Mahab-bati'l-Arab” isimli eserinde (24) “Bir kimse farsça konuşursa deliliği artar, cesareti, erkekliği azalır” hadisini zikretmiş, sahih olduğunu, Hakim'in Müstedrek'inde rivâyet edildiğini, ravilerin hepsinin sika olduğunu beyan etmiştir. Halbuki uydurma olarak telakki edilen hadis, sahih kabul edilen arasında lafız bakımından benzerlik olduğu görülür. Yalnız “adilik” yerine “delilik” nakledilmiştir.

16- İbnu'l-Cevzi, Ebu'l-Ferec Abdurrahman, Kiâbu'l-Mevdû'ât, Medine, 1386/1968, II, 111; Ali Hindi, Muhammed Tahir el-Feteni, Tezkiretu'l-Mevdû'ât, Beyrut (tarihsiz), s. 113.

17- Seyyid Derviş, Muhammed, Esnâ'l-Metâlib fi Ehâdisi Muhtelifeti'l-Merâtib, Mısır 1355, s. 279.

18- Zehebi, Şemsuddin Ebu Abdillâh, Mizânu'l-I'tidâl fi Nakdi'r-Ricâl, 1382/1963, III, 51.

19- Ali Kari, Nureddin Ali b. Muhammed el-Esrârû'l-Merfû'a fi'l-Ahbân'l-Mevdû'a (Mavdû'âtü'l-Kubrâ), Lübnan 1391/1971, s. 278.

20- Makdisi, Ebu'l-Fadl Muhammed Tahir b. Muhammed, Tezkiretu'l-Mevdû'ât 1323, birinci tabı, s. 32.

21- Ali Hindi, Tezkiretu'l-Mevdû'ât, s. 113.

22- İbnu'l-Cevzi, Kitâbu'l-Mevdû'ât, III, 71.

23- Ali Hindi, a.g.e., s. 113.

24- Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi Efendi Kısım, numara, 2151/2, risâle, varak. 74a.

Yine müellif "sizin en iyi olanınız farsça yerine arapça konuşandır" hadisinin de sahih olduğunu ricallerinin hepsinin sika olduğunu zikrettiştir. Bu hadislerin muhaddislerce uydurma olduğu kabul edildiği bilindiğine göre, (25) Iraki'nin yukarıda açıklamaya çalıştığımız hareketin tesiri altında kaldığı intibamı uyandırmaktadır ki bu kanaatımızı teyit eden husus arabî sevmek hakkındaki sözleridir. Irakî şöyle der : "Allah yaratıklarına arabî sevmeyi, onlara yardım etmeyi vacip kıldı. Yaratıklarının onlara bützetmesini, aldatmasını haram kıldı. Onları sevmek Hz. Peygamberi sevmektir. Onlara bützetmek nifaka sebep olur, dinden çıkarır. Onları aldatmak kıyamet gününde şefâata nail olmaya mani olur." (26)

b) Arabî Sevmekle İlgili Hadisler

Şuubiye hareketinin ortaya koyduğu hadislerin bir başka yönünü de arabî sevmekle ilgili olanlar teşkil eder. Bu hadisler, arap olmayan toplumlara kendilerini sevmenin mecbur olduğunu hissettirerek siyasi ve psikolojik baskı altına alma düşüncesinin neticesidir. Çünkü Kur'anı Kerim'in hiçbir ayetinde arapların muhakkak sevilmesi ile ilgili bir husus mevcut değildir. Fakat buna rağmen arabî sevmek şu esaslara bağlanacaktır:

Üç sebepten dolayı arabî seviniz, çünkü ben arabım, Kur'an arapçadır, Cennet ehlinin lisanı arapçadır" (27).

Eserlerde çok rastlaştığımız bu hadis üzerinde biraz duralım. Hadis meşhur eserlerde, meselâ Hakim'in "Müstedrek" inde, Vâhidi'nin "Tefsir"inde, Tebarani'nin "Mu'cemu'l-Kebir ve Mu'cemu'l-Evsat" ında, zikredilmiştir. (28) Halbuki hadis, muhaddisler tarafından münker veya mevzu olarak kabul edilmiştir. Ukayli "Hadis münker ve aslı yoktur", İbni Hıbban "Ravilerden Yahya b. Yezid maklûb şeyler nakleder, onunla delil getirmek batıldır" (29), Zehebi "Hadis mevzudur", Ebu Hatim "Hadis yalandır" (30), İbni Hıbban ve Elbani "Hadis mevzudur" demişlerdir. (31) Bu otoritelerin hükümleri ve izâh ettiğimiz hareket müvâcehesinde hadisin sahih olarak kabul edilmesi mümkün değildir.

25- Seyyid Derviş, Esnâ'l-Metâlib, s. 270.

26- Irakî, Kitâbu'l-Kurb, vrk. 57b.

27- İbnu'l-Cevzi, Kitâbu'l-Mevdûât, II, 41; Seyyid Derviş, Esnâ'l-Metâlib, s. 21; Suyuti, el-Leâli'l-Masnû'a fi'l-Ehâdisi'l-Mevdû'a, Mısır, I, 442; Zehebi, Mizânu'l-İtidâl, III, 103; Elbani, Nasırud-din, Silsileu'l-Ehâdisi'd-Daifeti'l-Mevdû'a, 1384, cilt. 1, cüz. 2, s. 56-59; Müstekırmzâde Sadettin, Asâru'l-Ehab Li Hubb'l-Arab. Süleyaniye Kütüphanesi Pertev Kısmı, numara. 614 (Türkçe yazma), crk. 250.

28- Hadisin zikredildiği eserlerle ilgili olarak bakınız: Elbani, Silsileu'l-Ehâdis, cild. 1, cüz. II, s. 57-58.

29- İbnu'l-Cevzi, Mevdûât, II, 42; Suyuti, el-Lâleli, I, 442.

30- Zehebi, Mizânu'l-İtidâl, III, 103.

31- Seyyid Derviş Esnâ'l-Metâlib, s. 21; Elbani, Silsileu'l-Ehâdis, cild. I, cüz. II, s. 57-58.

Arabı sevmenin bazı şeylerden mahrum bırakacağı, dolayısıyla sevmek gerektiği işlenecektir. "Kim arabı aldatırsa şefaatıma dahil ve sevgime de nâil olamaz" (32). Buğzetmeninde münâfıklık alâmeti olacağı belirtilecektir: "Ancak münâfık olan araba buğzeder" (3), diğer bir rivâyette "Beni Haşime ve Ensara buğzetmek küfürdür, araba buğzetmek nifaktır" (34), Biraz daha aşırı gidilerek sevmenin bir iman meselesi, aksinin ise insanı küfre götüreceği işlenecektir: "Arabı sevmek imandandır, onlara buğzetmek küfürdür. Kim arabı severse beni sevmiş olur, kim buğzederse bana buğzetmiş olur". (35)

Hadis her ne kadar "hasenun sahihun" olarak belirtilmişse de İslâmi ruha uygun olduğunu kabul etmek mümkün değildir. Çünkü bir unsurun sevilmesi ile iman arasında münasebet kurulması, hatta kötü nazarla bakmanın küfre götüreceğinin belirtilmesi, İslâmın inanç sistemini tahrip etmeye yeter de artar bile.

Arap sevgisi işlenerek ve buğzetmeye mani olunarak karşıt guruplar itaat altına alınmak için nasıl bir yol takip edilmişse, başka bir yönden de arapların kötü duruma düşmesi ile islâmın düşeceğini, kendilerinin baki kalmasıyla İslâmın baki kalacağını ifâde etmek suretiyle, İslâmın varlığını kendi varlıklarına bağlamakla başka bir yol takip edilecektir. "Arap kötü duruma düşerse, hor görülürse, İslâm da kötü duruma düşer ve hor görülür." (36) Bunun tarihi gerçeğe aykırı olduğu apaçık meydandadır. Çünkü Abbasiler ve bu devirden sonra, İslâmın yükselmesinde arap olmayan unsurların büyük hizmetleri olmuş ve İslâm onların elleri üstünde yükselmiştir. Bir kavmin yok olması veya dinden uzaklaşması, Allahın dininin kaybolacağına delâlet etmez. Allah dinini kıyamete kadar koruyacağı gibi, kendisinden yüz çeviren toplumun yerine başka bir toplum ikâme etmeyede muktedirdir. Nitekim bir ayette "Ey mü'minler eğer Allahtan yüz çevirerseniz, sizin yerinize bir başka kavim getirir" denilmiştir. (37)

32- Şeybani, Abdurrahman b. Ali, Teysiru'l-Vusûl ilâ Câmi'i-Usûl min Ehdisi'd-Resul, Kahire 1388/1968, III, 357; Ahmed Emin, Duhâ'l-İslâm, Kahire 1964, I, 76; Süneni Tirmizi (Tahkik eden: Ahmed Muhammed b. Şakir) 1356/1937, birinci bakı, V. 724-Tirmizi, hadisi garib olarak telakki etmiştir; İrakî, Kitâbu'l-Kurb, vrk. 61b-İrakî, hadisi Tirmizi'nin Camiinde naklettğini ve "hadisun hasenun sahihun" dediğini nakleder. Halbuki Tirmizi. yukarıda belirttiğimiz gibi, "hadisun garibun" demiştir.

33- MüstekıMZâde, Asâru'l-Ehab, vrk. 255b.

34- Suyuti, İhyâu'l-Meyt fi Fedâli Ehli'l-Beyt, Süleymaniye Kütüphanesi-Reisiküttab Kısım, numara. 122/3. risâle, vrk. 96a.

35- İrakî, Kitâbu'l-Kurb vrk. 59; Suyuti, Kitâbu'l-Kurb fi Mahabbeti'l-Arab, Sülexmaniye Kütüphanesi-Fatih Kısım, numara 5409, vrk. 89b; MüstekıMZâde, Asâru'l-Ehab, vrk. 252 a

36- Elbani, Silsi'etu'l-Ehâdis, cild I, cüz. II, s. 61-Hadisın mevzu, batıl ve asıl olmadığı ifâde edilmiştir. Hadisin nakledildiği eserlerde ayrıca işâret edilmiştir. İrakî, a.g.e. vrk. 60a; Suyuti, a.g.e., vrk. 89b-90a Her iki eserde de hadis sahih olarak belirtilmiştir.

37- Sure 49 (Muhammed), A 38.

İlginç olması bakımından bir misâl vermek istiyorum. Bu da Suyuti'nin (ölm. 911/1505) yazdığı "Kitâbu'l-Kurb fi Mahabbeti'l-Arab" isimli eseridir. (38) Müellif eserinde arabın bazı hususlardan dolayı faziletli olduğunu şöyle belirtmektedir: "Allah beşerin efendisi Muhammedi Nebi olarak göndermekle, Cennet ehlinin lisanını arapça kılmakla arabı faziletli yaptı..." Arabı sevmek hususunda ise: "Allah yaratıklarına arabı sevmeyi vacib kıldı. İnsanların onlara buğzetmesini ve onları aldatmasını haram kıldı. Allah, onları sevmenin Resulullahı sevmek olduğunu, buğzetmenin nifak ve dinde ayrılık meydana getireceğini, aldatmanın kıyamet gününde saadete nail olmaya mani olacağını beyan etti" demiştir. Bu hususlarla ilgili olarak sahih, hasen, garib ve meşhur hadislerin varid olduğunu ve bunları yedi bab üzerine tertib ettiğini, açıklamıştır. Babların hepsini zikretmek konuyu uzatacağından, yalnız iki misâl vermekle yetineceğim: 1- *Arabı sevmek Nebi'yi sevmektir*. Bunu teyit maksadıyla "Arabı sevmek imandandır, onlara buğzetmek küfürdür. Kim arabı severse beni sever, kim araba buğzederse bana buğsetmiş olur" hadisini nakletmiştir. 2- *Araplar zelil olursa İslam da zelil olur*. Bununla ilgili olarak ta "Arap zelil olursa, İslâm da zelil olur" hadisini zikretmiştir. (39)

Mevzûat sahasında eser yazan Suyuti'yi böyle bir telif yapmaya sevkeden amiller olsa bile, elinden böyle bir eserin çıkması oldukça düşündürücüdür.

c) Bazı Mezheb İmamlarının Övülmesi ve Kötülenmesi

Şuubiye hareketinin ortaya çıkardığı uydurma hadislerin başka bir yanını da imamlarla ilgili olanlar meydana getirmektedir. İmamlar hakkındaki hadislerin ortaya çıkışı çeşitli yönlerden izâh edilmiştir. Bazıları, mezheb taraftarları kendi mezheplerini müdâfaa hususunda imamlarının diğerine üstün olduğunu hadislerle ispat ederek, mezheplerinin üstünlüğünü göstermeye çalışmışlardır. (40) Goldizher ise: "Irak ve Hicaz ekolleri arasındaki münakaşalarda, ekoller birbirine üstün olduğunu teyit etmek için imamlar hakkında hadis uydurmuşlardır" demişlerdir. (41)

Yukardaki hususları her ne kadar bu hadislerin çıkış sebepleri olarak göstermek mümkün ise de meseleye tam bir teşhis konmamış olur. Çünkü uydurulan hadisler tetkik edildiği zaman iki kişi üzerinde daha çok teksif edildiği görülür. Birincisi İmamı Ebu Hanife, diğeri Şafiidir. Buna mukabil İmamı Malik ve Ahmed b. Hanbel hakkında uydurulan hadislere pek rastlamıyoruz. Eğer sebep karşılıklı mücâdele ise, zaman zaman bu mezhepler arasında da şidetli mücâdeleler olmuştur.

İmamı Ebu Hanife'nin Türk veya İranlı oduğu hakkında görüşler mevcuttur. Bu konumuzun dışındadır. Bizi ilgilendiren Ebu Hanife'nin arap olmaması, Şa-

38- Fatih Kısmı, numara. 5409

39- Suyuti, Kitâbu'l-Kurb, vrk. 89a-90a

40- Ahmed Naim, Sahihü Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi, Ankara 1957-1973, I, 290.

41- Goldhizer, I, Etudes sur la Tradition Islamique (traduites par Leon Bercher) Paris 1952, s. 182.

fii'nin arap olmasıdır. Böyle olunca şuubiye hareketini doğuran önemli faktör meydana çıkmış oluyor ki bu da arap ve arap olmayanlar arasındaki mücadeledir.

Hadislerin, bu hareketin neticesi olduğu hususunda görüşümüzü teyit eden bir kaç noktayı belirtmek yerinde olur.

1- İmamı Ebu Hanife 150/764, İmamı Şafii 204/820 tarihlerinde öldüklerine göre, bu iki mezhebin doğuşunun Abbasilerin iktidara gelmesinden sonraki zamana rastlaması,

2- Yine bu iki mezhebin doğuşu gizli olan şuubiye hareketinin ortaya çıkışına rastlaması,

3- Şuubiye hareketinin ortaya çıkışıyla, mezhepler arasındaki mücadelenin şiddetlenmesi. Bu mücadele arasında Ebu Hanife arap olmadığı için cahil kureysli bir kıza ve topuklarına işeyen bir arap kıza eşit olamayacağının söylenmekten çekinilmemesidir. (42)

Bu mücadele sonu doğan hadislerde Ebu Hanife ümmetin en parlak kimsesi olarak takdim edilecek ve bunun için de şu anlamda bir hadis uydurulacaktır.

-Ümmetimden bir adam gelecek, ismi Numan künyesi Ebu Hanife. O ümetimin lambasıdır" (43).

Hız. Peygamberin sünnetini ihya edecektir: "Benden sonra Ebu Hanife künyeyle Numan b. Sabit denen adam gelecek, Allahın dinini ve sünnetini ihya edecektir." (44)

Hız. Peygamberin sünnetini ihya eden kimse elbette Hız. Peygamberin yanında sevilen kimse olması gerekecektir. Hatta Hız, Peygamberi sevmek onun sevgisine bağlanacaktır: "Diğer enbiyalar benimle iftihar ederler, ben de Ebu Hanife ile iftihar ediyorum. Kim onu severse muhakkak beni sever, kim ona buğzederse bana buğzetmiş olur" (45).

Şafii Ebu Hanifeye karşı kötülenecek ve şu anlamda bir hadis uydurulacaktır. -Ümmetimden Muhammed b. İdris denen bir adam gelecek, o ümmetime şeytandan daha zararlıdır." (46).

Ebu Hanifeyi öven bu hadisler yanında yeren ve Şafiiyi öven hadisler de olması muhakkaktır. Fakat bu hususta herhangi bir şeye rastlayamadık. Bu konudaki hadisler tesbit edilirse, mücadelenin yönünü daha iyi aydınlatmak mümkündür.

42- Ahmed Emin, Duhâ'l-İslâm, I, 77.

43- İbnü'l-Cevzi, Mevdû'ât, II, 48-49; Suyuti, el-Leâli, I, 457.

44- İbn Arrâk. Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Kinânî. Tenzihu's-Şerîati'l-Merfû'a ani'l-Alîbârî'l-Mevdû'a, Mısır, 1375, II, 30.

45- Ahmed Emin, Duhâ'l-İslâm, I, 76.

46- İbnü'l-Cevzi, Mevdû'ât, II, 48-49; Suyuti, el-Leâli, I, 457; İbn Arrak, Tenzihu's-Şerîa, II, 30.

d) Habeşlilerin, Zencilerin Övülmesi ve Kötülenmesi

Bu unsurlarla ilgili hadislerde şuubiye hareketinin neticesidir. Bir taraftan habeşli eve girdiği zaman rızık, bereket taşıyan kimse olacaktır: "Kim habeşli bir erkek veyahut kadını evine sokarsa, Allahta onun evine rızık sokar." (47)

Diğer taraftan nankör ve kötü insan olarak tanıtılacaktır: "Resullulah bir yemek gördü. Bu kim için? dedi. Abbas: Ey Allahın Resülü habeşli için. Onları doyuruyorum ve gidiydiriyorum, dedi. Resulullah: Ey amca! sen böyle yapma. Onlar acıktıkları zaman hırsızlık yaparlar, doydukları zamanda zina yaparlar" (48).

Zenci ile ilgili rivâyetler habeşli olan siyahiler için olduğu gibi, genel olarak zenciler hedef alınarak ortaya konan rivâyetler olması da mümkündür Yalnız: "...Habeşli acıktığı zaman hırsızlık yapar, doyduğu zaman zina yapar" rivâyetiyle zenciler hakkındaki rivâyetler arasında paralellik olması, birinci hususun biraz daha kuvvetli olduğunu göstermektedir. Bu hususta dökümanların azlığı sebebiyle istenilen neticeye varmak mümkün değildir.

Zenci olan kimseler için şöyle denecektir: "Zenci acıkırsa, hırsızlık yapar, doyarsa zina yapar. Diğer bir rivâyetle "el-Esved" lafzıyla nakledilmiştir. (49)

Zenci horlanmaya devam edilecektir: "Zenciden sakınınız, zira o çirkin bir mahluktur" (50). Hatta horlanma ve kötüleme sövmeye kadar varacaktır: "Zenci eşektir" (51).

Siyah insanların bu kadar horlanmasına karşı, Hz. Peygamber'in bir hutbesinde onlar hakkında söylenenleri nakletmeden geçmek mümkün değildir: "Ey nas, sizin Rabbiniz birdir. Haberiniz olsunki hiç bir arâbinin yabancı üzerine, hiç bir yabancının arâbi üzerine, hiç bir beyazın siyah üzerine ve hiçbir siyahın beyaz üzerine üstünlüğü yoktur. Şüphesiz Allah katında en iyiniz en muttaki olanınızdır" (52).

Netice olarak diyebiliriz ki, şuubiye hareketinin ortaya koyduğu hadisler zamanımıza kadar gelen bazı eserlere geçmiştir. Eserlerden bu hadisler ayıklanmalı ve yazılacak eserlere mesnet teşkil etmesine mani olunmalıdır. Böylece, zaman zaman meydana gelen sürtüşmeler sebebiyle, her gurubun bu tip hadislerle baş vurmaması önlenecek ve Hz. Peygamber istismar edilmekten kurtarılacaktır.

47- Ali Hindi, Tezkiretu'l-Mevdû'ât, s. 113; İbn Arrak, Tenzihu's-Şeria, II, 37; Acluni, İsmail b. Muhammed, Keşfu'l-Hafâ ve Muzilu'l-İlbâs, Beyrut 1351, II, 224.

48- İbnu'l-Cevzi, Mevdû'ât, II, 234; İbn Arrak, Tenzihu's-Şeria, II, 31; Suyuti, el-Leâli, I, 444; Ali Kari, el-Kubrâ, s. 464; Şehavi, Şemsuddin Muhammed b. Abdurrahman, el-Mekâsиду'l-Hasene, Bağdat 1385/1956, s. 396.

49- Makdisi, Tezkiratu'l-Mevdû'ât, s. 115; İbnu'l-Cevzi, Mevdû'ât, II, 233.

50- Seyyid Derviş, Esnâ'l-Metâlib, s. 58-59.

51- İbnu'l-Cevzi, Mevdû'ât, II, 233.

52- Ahmed Naim, İslâm İrkçılığı Menetmiştir. neşreden: Abdullah Işıklar, İstanbul 1963, s. 38.